

MENSUR MALKIĆ
Gazi Husrev-begova medresa u Sarajevu

ZNAČAJ PAUZALNIH I POČETNIH FORMI U TEFSIRSKOJ ZNANOSTI

Sažetak

U fokusu ovog rada je analiza važnosti pauzalnih i početnih formi u tefsirskoj znanosti na primjeru ajeta iz sure *Āli 'Imrān*. U njemu se uvodno razmatraju temeljni pojmovi tefsira i te'vila (tafsīr wa ta'wīl), te kontekstualiziraju pauzalne i početne forme kao mjesta promjena u razumijevanju kur'anskoga teksta. Razmatraju se i pitanja različitosti kiraetskih verzija koje otvaraju mogućnost boljeg razumijevanja i tumačenja ajeta, što sve u konačnici dodatno otkriva nemjerljivo bogatstvo kur'anske semantike.

Gljučne riječi: Kur'an, tefsir, te'vil, kiraeti, kontekstualne forme, pauzalne forme, početne forme.

Uvod

Veliki broj kur'anskih nauka i disciplina sa različitih aspekata bave se izučavanjem i razumijevanjem značenja, suštine, smisla i poruke kur'anskog teksta. Kao nauka o tumačenju Kur'ana tefsir (*egzegeza*) se bavi tumačenjem vanjskih aspekata Kur'ana, dok je te'vil (*hermeneutika*) pokušaj poniranja u unutarnje značenje kur'anskog teksta. As-Suyūṭī¹ u *Itqānu*² o tefsiru i te'vilu iznosi općenit stav i ističe da se tefsir naziva sve što je u Kur'anu objašnjeno i sve što je Poslanikovim, s.a.v.s., sunnetom detaljno pojašnjeno, a posredstvom te'vila određeni stavak Kur'ana vraćamo značenjima koja on prvotno nosi. Kasnije su islamski učenjaci tefsiru dali šire značenje jer se on, zasnovan na predaji, veže za tradicionalno tumačenje Kur'ana i bavi se egzoteričkim tumačenjem, dok se te'vil bavi ezoteričkim tumačenjem, odnosno intelektualnim proučavanjem tumačenjske tradicije kroz nutarnje poniranje u Tekst. U tom smislu, te'vil predstavlja vraćanje izvornom, prvotnom smislu i značenju kur'anskoga teksta. Rāḡib Isfahānī³ dovde tvrdi da je tefsir općenitiji od te'vila, jer se tefsir koristi za istraživanje riječi i njihovih pojedinačnih oblika, dok se te'vil više koristi u istraživanju značenja, intencija i rečenica.

1 Ġalāluddīn 'Abdurrahmān b. Abū Bakr as-Suyūṭī, umro 911/1515. godine.

2 As-Suyūṭī, *al-Itqān fī 'ulūm al-Qur'ān*, Kairo, s. a.

3 Ḥusayn b. Muḡammad ar-Rāḡib al-Isfahānī, umro 502/1108. godine.

Az-Zarkašī⁴ opisuje tefsir kao nauku pomoću koje se razumijeva Božija knjiga i smatra da se tefsir bavi objašnjenjem onih riječi koje imaju samo jedan način tumačenja, dok se razumijevanje riječi koje imaju različita tumačenja postiže pomoću te'vila, jer on vodi do jednog značenja riječi, do onog značenja – kako ističe 'Alī b. 'Ubaydullāh – „koje je izraženo metaforičkim, a ne leksičkim putem.“⁵

Cilj tefsira je tumačenje i razjašnjenje kur'anskog teksta kako bi se značenje teksta učinilo jasnim i razumljivim, uz napomenu da se ne smije suprotstavljati onome što je očito i jasno objašnjeno u Kur'anu i sunnetu Poslanika, s.a.v.s. Zbog toga al-Māturīdī tvrdi da se tefsirskom pouzdano doznaju intencije Božijih Riječi, dok je u te'vilu prisutno, od strane znalaca koji se bave intencijama diskursa Kur'ana, davanje prednosti nekoj od tumačenjskih mogućnosti bez pouzdane izvjesnosti.⁶

Kategorizacija ajeta u suri *Āli 'Imrān*

Iako se u Kur'anu eksplicitno ne tvrdi da ga treba tumačiti, komentatori su se, kao utemeljenje za „posao“ kojim se bave, pozivali na sam tekst Kur'ana, a najpoznatiji ajet koji govori o *jasnim* (مُحْكَم) i *manje jasnim* (مُنْتَسِبًا) ajetima u Kur'anu je 7. ajet sure *Āli 'Imrān* u kojem stoji:

﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخْرُ مُنْتَسِبَاتٌ﴾

*On tebi objavljuje Knjigu, u njoj su ajeti jasni, oni su glavnina Knjige, a drugi su manje jasni.*⁷

U *Itqānu*, u poglavlju *O jasnim* (مُحْكَم) i *manje jasnim* (مُنْتَسِبًا) ajetima, Imām as-Suyūfī navodi mišljenje Ibn Ḥabība Naysābūrīja, koji je o ovoj temi iznio tri stava:

1.) Kur'an je u cijelosti jasan zato što Allah, dž.š., kaže:

﴿كِتَابٌ أُحْكِمْتُ آيَاتِهِ﴾

*Ovo je Knjiga čiji su ajeti jasni.*⁸

Kompletan tekst Kur'ana je jasan, potpuno je precizan (إِتْقَان) i u njemu nema nikakve manjkavosti, suprotnosti, razilaženja ili suprotstavljenosti jednog njegovog dijela drugom.

2.) U Kur'anu ima sličnih ajeta, kako Allah, dž.š., ističe:

﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَابًا﴾

4 Muḥammad b. 'Abdullāh az-Zarkašī, umro 794/1391. godine.

5 Almir Fatić, *Kur'anski semantički kontekst*, FIN/El-Kalem, Sarajevo, 2014, str. 189.

6 Vidi šire: as-Suyūfī, *al-Itqān fī 'ulūm al-Qur'ān*, dio IV, str. 167-169; Enes Karić, *Kako tumačiti Kur'an*, Tugra, Sarajevo, 2005, str. 348-350; Enes Karić, *Kur'an u savremenom dobu*, Svjetlost, Sarajevo, 1991, str. 57-63.

7 *Āli 'Imrān*, 7. U radu je korišten prijevod Besima Korkuta, Sarajevo, 1984. godine.

8 *Hūd*, 1.

*Allah objavljuje najljepši govor, Knjigu sličnu po smislu, čije se pouke ponavljaju.*⁹

Međusobna sličnost kur'anskih ajeta odnosi se na istinu (الحق), istinitost (الصدق) i neimitativnost Kur'ana (الإعجاز).

3.) Ajeti u Kur'anu dijele se na *jasne* (مُحْكَم) i *manje jasne* (مُتَشَابِه), na osnovu 7. ajeta sure *Āli 'Imrān*.

Komentatori Kur'ana su ponudili različite definicije *jasnih* (مُحْكَم) i *manje jasnih ajeta* (مُتَشَابِه). Jedni kažu da su *jasni ajeti* (مُحْكَم) oni čija su svrha ili cilj jasni iz Teksta, a *manje jasni ajeti* (مُتَشَابِه) oni čija je značenja Allah, dž.š., zadržao za Sebe – kao što je, npr., termin Smaka svijeta, pojava Dedždžala, značenje harfova na početku nekih sura. Drugi kažu da je *muḥkam* (مَحْكَم) ono čije je značenje jasno, a *mutašābih* (مُتَشَابِه) ima nejasno značenje. Treći smatraju da se *muḥkam* (مَحْكَم) može razumjeti i tumačiti samo na jedan način, a *mutašābih* (مُتَشَابِه) se može razumjeti i tumačiti na više načina. Oni što zastupaju četvrti stav kažu da je *muḥkam* (مَحْكَم) ono čije je značenje racionalno i logično, dok je *mutašābih* (مُتَشَابِه) suprotno tome - neobjašnjivo logikom, kao što je, npr., broj namaza, da je post određen i propisan u ramazanu, kao što je naveo al-Māwardī. Zastupnici petog stava smatraju da je *muḥkam* (مَحْكَم) ono što je samo po sebi razumljivo, znači ne treba mu nešto dodatno da ga tumači, a *mutašābih* (مُتَشَابِه) je ono što samo po sebi nije razumljivo, nego se mora vezati za nešto drugo. A neki dodaju i izlažu sljedeće: *muḥkam* (مَحْكَم) znači ono kako je objavljeno i tako se i razumije, a *mutašābih* (مُتَشَابِه) se ne može dokučiti i razumjeti bez tumačenja (te'vila); *muḥkam* (مَحْكَم) je ono čije se riječi ne ponavljaju, dok se kod *mutašābih* (مُتَشَابِه) riječi i izrazi mogu ponavljati; *muḥkam* (مَحْكَم) se odnosi na obaveze (الفرائض), prijetnje i obećanja (الوعود والوعيد), a *mutašābih* (مُتَشَابِه) na kazivanja (القصص) i primjere (الأمثال); *muḥkam* (مَحْكَم) je ono što je obaveza primijeniti, a *mutašābih* (مُتَشَابِه) je ono što se ne primjenjuje, ali je obaveza u njega vjerovati.¹⁰

Dakle, 7. ajet sure *Āli 'Imrān* ustanovljava dvije kategorije ajeta, *jasne* (مَحْكَم) i *manje jasne* ili *nejasne* (مُتَشَابِه). Usljed izostanka puntuacije (simbola obaveznog pauziranja), u prvim mushafima otvarala se mogućnost različitog pauziranja i samim tim različitog interpretiranja i tumačenja ovog ajeta. Shodno tome, razlike između kiraetskih verzija, kao i varijante ustanovljene od različitih službenih sistema vokaliziranja, zahtijevale su objašnjenje i opravdanje da neko posebno čitanje pribavlja najbolji tekstualni smisao. U tom pravcu tefsir unutar autentičnih kiraetskih verzija otvara mogućnost boljeg razumijevanja i tumačenja kur'anskoga teksta, što ćemo u nastavku ovog poglavlja prezentirati kroz tefsirske eksplikacije pauzalnih formi.

9 Az-Zumar, 23.

10 Vidi šire: as-Suyūfī, *al-Itqān...*, dio II, str. 3.

Tefsirske eksplikacije pauzalnih formi na primjeru ajeta sure *Āli ‘Imrān*

Pravopis Osmanovih mushafa bio je bez dijakritičkih tačaka, vokala i interpunkcijskih znakova, a to je otvaralo mogućnost različitog čitanja i različite primjene pauzalnih formi i, shodno tome, različitog tumačenja i razumijevanja kur’anskih ajeta. Kroz eksplikaciju pauzalnih formi u 7. ajetu sure *Āli ‘Imrān* predstaviti ćemo utjecaj različitih pauzalnih formi na značenje ajeta, uz naznaku da svaka vrsta pauzalne forme, na stanovit način, obezbjeđuje svojevrsni pristup tekstu ajeta i doprinosi njegovom „objektivnom značenju“.

Puntuacija Kur’ana pomaže u razumijevanju intencija Kur’ana, što možemo vidjeti i kroz eksplikaciju 7. ajeta sure *Āli ‘Imrān* i riječi Uzvišenog: ﴿وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا﴾

*A tumačenje njihovo zna samo Allah. Oni koji su dobro u nauku upućeni govore: „Mi vjerujemo u njih, sve je od Gospodara našeg!“*¹¹

Ovaj ajet je jedan od onih o kojem učenjaci/mufessiri najviše raspravljaju zbog pauziranja (الوقف) u njemu, da li su u njemu primijenjene pauzalna ili kontekstualna forma na koju utječe akuzativ stanja ili subjekat čiji je predikat riječ *yaqūlūna* (يقولون).

Skoro da nema mufessira koji se posebno ne osvrće na ovaj ajet, a učenjaci o pitanju pauzalne forme (الوقف) u ovom ajetu iznose tri mišljenja:

1.) da se primjenjuje pauzalna forma (الوقف) kod sintagme *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ);

Pauziranje kod riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ) je potpuna pauzalna forma (الْوَقْفُ التَّامُّ), budući da je ono što slijedi i formalno i značenjski nova rečenica. Toga mišljenja su Nāfi‘, al-Kisā‘ī, Ya‘qūb, al-Farrā’, al-Aḥfaš, Abū Hātim, Ibn Qaysān, Abū Ishāq, aṭ-Ṭabarī, Aḥmad b. Mūsā al-Lu‘lu‘ī, Abū ‘Ubayd al-Qāsim b. Salām, Abū ‘Ubayda, Muḥammad b. ‘Īsā al-Asbahānī, Ibn al-Anbārī, Abū al-Qāsim ‘Abbās b. al-Faḍl.¹² Oni smatraju da *oni koji su dobro upućeni u nauku* ne poznaju te’vil, nego samo potvrđuju i vjeruju u ono što se objavljuje. Ovo je mišljenje i većine mufessira.

2.) da se ne primjenjuje pauzalna forma (الوقف) kod riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ), nego se primjenjuje kontekstualna forma (الوصل);

Zastupnici drugog mišljenja smatraju da se rečenica ne završava kod riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ), nego se dio ajeta *wa ar-rāsihūn fī al-‘ilm yaqūlūna āmannā bihī* (وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ) i formalno vezuje za ono što mu prethodi.¹³

11 *Āli ‘Imrān*, 7.

12 Muḥammad b. Muḥammad Ibn Ġazarī, *at-Tamhīd fī ‘ilm at-tağwīd*; taḥqīq: ‘Alī Ḥusayn al-Bawwāb, Rijad, 1985, str. 170.

13 Ibn Ġazarī, *at-Tamhīd*..., str. 170.

3.) da u jednom smislu prednost ima kontekstualna forma (الوصل), a u drugom smislu prednost ima pauzalna forma (الوقف).

Učenjaci koji zastupaju prvo mišljenje, tj. da se primjenjuje pauzalna forma (الوقف) kod riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ), navode sljedeće argumente:

- Riječ *ar-rāsihūn* (الرَّاسِحُونَ) u poziciji je subjekta,¹⁴ budući da je prije nje došla riječ *ammā* (أَمَّا), koja u Kur'anu dolazi kako bi se nešto ponovilo jednom ili više puta, kao što je slučaj u suri *al-Kahf*¹⁵, samo što se u ovom ajetu kaže: (فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَبَّهُ مِنْهُ: وَأَمَّا), što ukazuje da je ovo pozicija subjekta odvojenog od govora koji mu je prethodio.¹⁶
- Jedna skupina ashaba, među kojima je i Ibn Mas'ūd, r.a., pazirala je na sljedeći način: (إِنْ تَأْوِيلُهُ إِلَّا عِنْدَ اللَّهِ، وَالرَّاسِحُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ). 'Ubayy b. Ka'b je učio: (وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا) و ما يقول الراسخون في العلم).¹⁷
- Ajet upućuje na prijekor onih koji slijede manje jasne ajete (مُنْتَسِبِيهِ), zbog njihovog opisa kao onih u čijim srcima je pokvarenost i koji su željni smutnje i svog tumačenja, dok bi se kontekstualnom formom to poreklo.
- Allah, dž.š., hvali njihovu vjeru (إِيمَان), a da oni detaljno znaju tumačenje manje jasnih ajeta (مُنْتَسِبِيهِ), onda ih ne bi hvalio, jer, neko ko detaljno zna njihovo tumačenje podrazumijeva se i očekuje i da vjeruje u to.
- Ako se primijeni kontekstualna forma na ovom mjestu, to znači da oni koji su dobro upućeni u nauku, znaju tumačenje *mutašābih* (مُنْتَسِبِيهِ) ajeta kao što zna Uzvišeni Allah, a to nije tačno, nego je uvjet za vjernika da postupa po *muḥkam* (مُحْكَم) ajetima iz Kur'ana, a da vjeruje u *mutašābih* (مُنْتَسِبِيهِ) ajete.¹⁸
- Pojačanje sa negacijom na početku i određivanje Allahovog, dž.š., imena sa izuzimanjem, ukazuje na to da to znanje nema niko osim Njega, zato nije dozvoljeno primijeniti kontekstualnu formu kod riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ), kao što je to slučaj i sa riječima *lā ilāha illallāh* (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ).¹⁹

14 Vidi: Abū 'Amr ad-Dānī, *al-Muktafā fī al-waqf wa al-ibtidā'*, Kairo, 2010, str. 58.

15 Kao što Uzvišeni Allah kaže: (أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينٍ) وَأَمَّا الْجِدَارُ، وَأَمَّا الْعَلَامُ، u suri *al-Kahf*, 79-82.

16 Ovo je argumentacija as-Siġistānija koju al-Anbārī osporava riječima: „Ovo je pogrešno jer da je značenje 'a što se tiče dobro upućenih u nauku, pa oni govore' ne bi se moglo nadomjestiti ispuštanje riječice *ammā* (أَمَّا) i *fa* (ف), jer ove riječi nisu od onih koje se prikrivaju (ispuštaju). Vidi: Abū Bakr Muḥammad b. al-Qāsim al-Anbārī, *Īdāh al-waqf wa al-ibtidā'*, Kairo, 2012, str. 281.

17 Al-Anbārī, *Īdāh al-waqf...*, str. 281.

18 Abū 'Abdullāh b. Muḥammad b. Tayfūr as-Siġāwandī, *Īlāl al-wuqūf, taḥqīq dr. Muḥammad b. 'Abdullāh b. Muḥammad al-'Īdī*, knjiga I, Maktaba ar-Ruṣd – Nāširūn, Rijad, 2006, str. 361.

19 Abšār al-islām b. Waqār al-islām, *al-Waqf wa al-ibtidā' fī al-Qur'an wa aṭaruḥu fī taqrīr masā'il al-'aqīda*, Medina, 1436, h.g., str. 75.

Ibn ‘Abbās, r.a., prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., pauzirao kod riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ) a zatim je nastavljao učenje od riječi *wa ar-rāsihūn* (وَالرَّاسِحُونَ). Ovo je mišljenje Ibn ‘Umara, h. ‘Āiše, Ibn ‘Abbāsa, Ibn az-Zubayra, ‘Umara b. ‘Abd al-‘Azīza, al-Qisā’iyya, al-Aḥfaša, al-Farrā’a, Abu ‘Ubayde i drugih.²⁰

Mišljenje da je kod riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ) potrebno primijeniti pauzalnu formu te učenje nastaviti sa riječima *wa ar-rāsihūn* (وَالرَّاسِحُونَ) potvrđuje i upozorenje koje nalazimo u hadisu kojeg prenosi ‘Āiša, r.a., pa je rekla: „Allahov Poslanik, s.a.v.s., proučio je ovaj ajet: ‘On tebi objavljuje Knjigu: u njoj su ajeti jasni – oni su glavnina Knjige, a drugi su manje jasni. Oni čija su srca pokvarena – željni smutnje i svog tumačenja – slijede one što su manje jasni. A tumačenje njihovo zna samo Allah. A oni koji su u nauku upućeni govore: ‘Mi vjerujemo u njih, sve je od Gospodara našeg!’ A samo razumom obdareni shvaćaju.” – a onda je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

فَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ، فَأُولَئِكَ الَّذِينَ سَمَى اللَّهُ، فَاحْذَرُوهُمْ.

*Kad vidiš one koji slijede manje jasne ajete u njoj, znaj da su to oni koje je Allah imenovao, pa ih se pričuvajte!*²¹

Dakle, ukoliko se pauzalna forma primijeni nakon riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ), onda će riječ *wa ar-rāsihūn* (وَالرَّاسِحُونَ) biti subjekat, a riječ *yaqūlūna* (يَقُولُونَ) predikat. Ovo mišljenje prihvata većina uleme,²² od ashaba to su: ‘Ubayy b. Ka‘b, ‘Āiša, r.a., Ibn ‘Abbās i Ibn Mas‘ūd, r.a., od tabi‘ina to su: Hasan al-Baṣrī, Ibn Nahik i aḍ-Ḍaḥḥāk, od fakiha: Mālik b. Anas, od učača Kur’ana: Nāfi‘, Ya‘qūb i Kisā’ī, a od gramatičara: al-Aḥfaš Sa‘īd, al-Farrā’ i drugi.

Sljedbenici ovog mišljenja, u štampanim mushafima nakon riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ) stavili su dijakritički znak *mīm* (م), što znači *vaqfun lāzimun* (وَقْفٌ لَازِمٌ), a to je znak koji ukazuje na obavezno zastajanje, jedino je u magrebskom Mushafu stavljen dijakritički znak (صه), koji ne upućuje na obavezno zastajanje, nego upućuje na to da bi trebalo primijeniti pauzalnu formu na tom mjestu.²³

Učenjaci koji zastupaju drugo mišljenje, tj. da se ne primjenjuje pauzalna forma (الوقف) kod riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ), nego se primjenjuje kontekstualna forma (الوصل), navode nekoliko argumenata:

20 ‘Izzat Šihāta Kirār, *al-Waqf al-Qur’āniyy wa aṭaruhu fī at-tarǧīh ‘inda al-Hanafīyya*, Kairo, 2003, str. 64.

21 Muḥammad b. Ismā‘īl al-Buḥārī, *Ṣaḥīḥ al-Buḥārī, Buharijeva zbirka hadisa*, prijevod Hasan Škapur i grupa prevodilaca, knjiga III, Sarajevo, 2008, hadis br. 4547, str. 545-546.

22 Abū Ġa‘far Aḥmad b. Muḥammad b. Ismā‘īl an-Naḥḥās, *al-Qaṭ‘ wa al-i’tināf aw al-waqf wa al-ibtidā’*, Bejrut, 2002, str. 118.

23 Vidi šire: Abṣār al-islām b. Waqār al-islām, *al-Waqf wa al-ibtidā’...*, str. 73-88; ‘Izzat Šihāta Kirār, *al-Waqf al-Qur’āniyy...*, str. 63-68.

- Riječ *wa ar-rāsihūn* (الرَّاسِحُونَ) je u nominativu, kao i riječ *Allāh* (اللَّهُ).²⁴
- Njihovo isticanje upućenosti u nauku, u ovom ajetu, znači da oni znaju ono što je drugima skriveno, a da su samo rekli: „Vjerujemo u njih!“, to bi bilo nešto što i drugi vjernici govore.²⁵
- Prenosi se od Ibn ‘Abbāsa, r.a., da je rekao: „Ja sam od onih koji znaju tumačenje (تَأْوِيل) *manje jasnih ajeta* (مُنْتَسِبِهِ)“, pa se pozvao na riječi Uzvišenog Allaha:

(لِيَذَّبَرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ)

*Da bi oni o riječima njenim razmislili i da bi oni koji su razumom obdareni pouku primili.*²⁶

- Činjenica je da se mufessiri prilikom tumačenja ajeta ne zaustavljaju na nekim mjestima u Kur’anu i ne ističu: „ovo je *manje jasan ajet* (مُنْتَسِبِهِ) i njegovo značenje samo Allah zna,“ nego su sve ajete tumačili u okviru svojih mogućnosti, pa čak su iznosili mišljenja o značenju tajanstvenih harfova na početku nekih sura, uz osnovnu tezu i zaključak da je Allah Onaj Koji zna sve!
- Kur’an je objavljen da bi se proučavao i tumačio, premda u Kur’anu ima i onog što se ne može razumjeti i dokučiti.²⁷

Mišljenje da se ne primjenjuje pauzalna forma (الوقف) kod riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ), nego se primjenjuje kontekstualna forma (الوصل) zastupa i Ibn ‘Abbās, r.a., ali u drugoj predaji, te Muğāhid b. Ğabr, Muḥammad b. Ğa‘far ibn az-Zubayr, ar-Rabī‘ ibn Anas i drugi.²⁸

Također i az-Zamahšarī daje prednost ovom mišljenju i kaže da ajet *wa mā ya‘lamu ta’wīlَهُ إِلَّا اللَّهُ* (وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ) znači da istinsko značenje manje jasnih ajeta (مُنْتَسِبِهِ) zna samo Allah, dž.š., i Njegovi robovi koji su u nauku dobro upućeni, i to djelima potvrđuju, ali ne poznaju njihovo tumačenje u potpunosti.²⁹

Az-Zamahšarīja u mišljenju podržava Ğassās al-Ḥanafī i navodi da ajet *wa mā ya‘lamu ta’wīlَهُ إِلَّا اللَّهُ* (وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ) nije u suprotnosti sa činjenicom da *ar-rāsihūn* (الرَّاسِحُونَ), tj. oni koji su u nauku dobro upućeni, znaju tumačenje nekih manje jasnih ajeta (مُنْتَسِبِهِ), ali postoje i oni ajeti čije značenje zna samo Allah, dž.š., kao što je nastupanje Sudnjeg dana.³⁰

24 Vidi: Al-Anbārī, *Īdāh al-waqf...*, str. 280; ad-Dānī, *al-Muktafā...*, str. 58.

25 Absār al-islām b. Waqār al-islām, *al-Waqf wa al-ibtidā’...*, str. 77.

26 *Šād*, 29.

27 Absār al-islām b. Waqār al-islām, *al-Waqf wa al-ibtidā’...*, str. 77-78.

28 Ibid, str. 78; an-Nahḥās, *al-Qat’...*, str. 119.

29 ‘Izzat Šihāta Kirār, *al-Waqf al-Qur’āniyy...*, str. 66.

30 Ibid.

Treće mišljenje, da u jednom smislu prednost ima kontekstualna forma (الوصل), a u drugom smislu prednost ima pauzalna forma (الوقف), jeste spoj dva navedena mišljenja o pitanju pauzalne forme u ovom ajetu. Ovome u prilog ide i činjenica da je Ibn ‘Abbās, r.a., govorio o obje mogućnosti pauziranja. To se ne može razumjeti kao proturječnost, nego znači da oba mišljenja imaju drugačije gledište, zavisno od toga šta se želi istaći tumačenjem manje jasnih (مُتَشَابِه) ajeta:

- ako se *mutašābih* ovdje shvati kao *apsolutni mutašābih* (التشابه الكلي) poput: spoznaje kakvoće Allahovih, dž.š., sifata, stvaranja meleka, suštine blagodati Dženneta i kazne u Džehennemu, kao i termina nekih skrivenih (الغيب) pojava, poput pojave Mehdiya, Dedždžala, silaska Isa, a.s., stajanja na Sudnjem danu, onda je obavezno pauzirati nakon riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ), jer to je ono što samo Allah, dž.š., zna.
- ukoliko je *mutašābih* u značenju *djelimični mutašābih* (التشابه النسبي), tj. da je skriven od većine ljudi, a da ga znaju oni koji su upućeni u nauku, onda je obavezno spojiti ovaj dio ajeta sa tekstom koji slijedi (وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ)³¹.

Ibn Abū al-‘Izz, r.a., kaže: „Ovaj ajet ima dva kiraeta – kiraet po kome se zastaje kod riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ) i kiraet po kome se ne zastaje na tom mjestu, a oba ova kiraeta su ispravna. Prvi kiraet ukazuje na to da značenje manje jasnih (مُتَشَابِه) ajeta zna samo Allah, dž.š., a kontekstualna forma po drugom kiraetu ukazuje na to da određene *mutašābih* (مُتَشَابِه) ajete znaju tumačiti i oni koji su u nauku dobro upućeni, koji se odlikuju po tome od većine vjernika, kao što Ibn ‘Abbās, r.a., kaže: „Ja sam jedan od dobro upućenih u nauku koji znaju njegovo tumačenje“³², a zatim je spomenuo da je Poslanik, s.a.v.s., učio dovu za njega: اللَّهُمَّ فَفِّهْهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمَهُ التَّوْبِيلَ „Allahu moj, daj mu razumijevanje vjere i pouči ga tumačenju Kur’ana (ta’wīl).“³³

U naučnom izvještaju Instituta kralj Fahd za štampanje i prevođenje Kur’ana Časnog stoji: „Oni koji su ustanovljavali dijakritičke znakove u mushafima, u nekim mushafima označili su da je obavezna pauzalna forma (وَقَفُّ لَازِمٌ) nakon riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ) u 7. ajetu sure *Āli ‘Imrān*. Na taj način data je prednost jednom pristupu u tumačenju ovog ajeta u odnosu na drugi pristup, što bi mogao biti zaključak onoga ko nije upućen u ovu tematiku do kraja. Međutim, oba pristupa u tefsiru su ispravna na svoj način, jer su oba ova pristupa prihvatili naši prethodnici, a među njima nema proturječnosti. Budući da su oba ova pristupa važeća, Komisija nije signalizirala na obaveznu pauzalnu formu (وَقَفُّ لَازِمٌ) na ovom mjestu jer bi to značilo poništenje i

31 Abšār al-islām b. Waqār al-islām, *al-Waqf wa al-ibtidā’*..., str. 86.

32 Ibid, str. 82.

33 Abū ‘Abdullāh Aḥmad b. Ḥanbal aš-Šaybānī, *Musnad*, Kairo, 1995, hadis br. 2439.

negiranje drugog pristupa i učenja. Komisija je zauzela stav da je dozvoljena i pauzalna i kontekstualna forma kod riječi *illallāh* (إِلَّا اللَّهُ), dajući prioritet pauzalnoj formi, jer većina prihvata to mišljenje. Zbog toga je komisija zadužena za reguliranje pisanja mushafa pri *Akademiji Kralja Fahda* za štampanje časnog Kur'ana u Medini stavila simbol *qilī* (قلى) – znak da je kontekstualna forma dozvoljena, ali je bolje pauzirati. Ovakav stav smatraju prihvatljivim i opravdanim jer se njime uvažavaju gledišta prethodnika o ovom ajetu, među kojima su: Ibn Taymiyya, Ibn Abū al-‘Izz al-Ḥanafī, al-Alūsī, Muḥammad al-Amīn aš-Šanqitī i drugi.³⁴

Zaključak

Nakon definiranja i analize pojmova tefsir i te’vil (tafsīr wa ta’wīl), cilja tefsira, te naznake da se onome što je očito i jasno objašnjeno u Kur’anu i sunnetu Poslanika, s.a.v.s., ne smije suprotstavljati, prezentirali smo da 7. ajet sure *Āli ‘Imrān* ustanovljava dvije kategorije ajeta, *jasne* (محكم) i *manje jasne* ili *nejasne* (مُتَشَابِه), i sadržava mogućnost pauzalne i kontekstualne forme i samim tim različitog interpretiranja i tumačenja ovog ajeta. Preko ovog primjera ukazali smo na utjecaj različitih pauzalnih formi na značenje ajeta, uz napomenu da svaka vrsta pauzalne forme unutar određene kiraetske varijante, na stanovit način, obezbjeđuje svojevrсни pristup tekstu ajeta i doprinosi njegovom „objektivnom značenju“. Shodno tome, razlike između kiraetskih verzija, kao i varijante ustanovljene od različitih službenih sistema vokaliziranja, zahtijevale su objašnjenje i opravdanje da neko posebno čitanje pribavlja *najbolji* tekstualni smisao.

34 Vidi šire: Abšār al-islām b. Waqār al-islām, *al-Waqf wa al-ibtidā’*..., str. 73-88; ‘Izzat Šihāta Kirār, *al-Waqf al-Qur’āniyy*..., str. 63.

The importance of pausal and initial forms in Tafsir science

Abstract

The focus of this paper is an analysis of the importance of pausal and initial forms in the Tafsir science, on the example of the verses from the sura Āli ‘Imrān. It discusses the basic concepts of Tafsir and Ta’wīl, and contextualizes pausal and initial forms as places of change in the understanding of the Qur’anic text. The issues of diversity of Qirā’āt versions are also discussed, which open up the possibility of a better understanding and interpretation of the verse, that ultimately further reveals the immeasurable richness of the Qur’anic semantics.

Key words: Qur’an, Tafsir, Ta’wīl, Qirā’āt, contextual, pausal and initial forms.